

הרב נתנאל אוירבך

שאלת כוהן על חלה שהתערבה

א. הקדמה

כתב הרמ"א (יו"ד סי' שכג סעי' א), שאם התערבה חלה בעיסה ואין בעיסה שיעור ביטול – יישאל על החלה ויחזור ויפריש.¹ אמנם, כל זאת כאשר עדיין לא ניתנה החלה לכוהן, אך כאשר ניתנה החלה לכוהן לא ניתן להישאל עליה, כדברי הבבלי נדרים (נט ע"א): 'בתרומה ביד כהן עסקין דלא מצי מיתשיל עלה'.² עולה אם כן השאלה, מה הדין בכוהן המפריש חלה והתערבה בעיסה ואין בה כדי שיעור ביטול, האם יכול להישאל על החלה, או שמא מאחר והחלה מצויה בידו של הכוהן לא מועילה שאלה על כך.

ב. הטעמים שלא מועילה שאלה לאחר שהגיעה ליד כוהן

הר"ן (נדרים נט ע"א ד"ה בתרומה) מסביר שלאחר שהגיעה התרומה לידי הכוהן לא יוכל הנותן להישאל עליה: 'כיון דזכה בה כהן, שוב אינו יכול לישאל עליה'. לדבריו, שאלה מועילה להפקיע איסור, אך אינה מועילה להפקיע ממון. לאחר שהתרומה הגיעה לידי הכוהן היא ממון כוהן ולא יתכן שבאמצעות שאלה יפקע ממונו.³ לפי זה אם הכוהן עצמו הפריש חלה ולאחר מכן זו התערבה בעיסה יוכל הוא להישאל עליה כי אין בשאלה זו הוצאת ממון מאחר.⁴ הרא"ש בפירושו (נדרים נט ע"א ד"ה בתרומה) נימק את הסיבה לכך שלא ניתן להישאל על תרומה שהגיעה לידי הכוהן: 'כיון דיצאה מרשות ישראל וקיים בה מצוות נתינה, תו לא מצי לאפקועי שם תרומה מינה'. אפשר לפרש את דברי הרא"ש בשני אופנים:

1. אמנם, הט"ז, יו"ד סי' שכג ס"ק ב, כתב לחלוק על הרמ"א, ולדבריו לא מועילה שאלה, שיסודה בשאלה על התערובת, אלא צריך פתח וחרטה מצד הנתינה עצמה. אך כבר השיגו עליו והצדיקו דברי הרמ"א, ראה: שו"ת חוות יאיר, סי' קל; שו"ת מהר"ם מיניץ, סי' טז; שו"ת שאילת יעב"ץ, ח"ב סי' צח. וכתב החיד"א, ברכי יוסף, יו"ד סי' שכג ס"ק א, שיש לנהוג כדברי הרמ"א אע"ג שהט"ז חולק עליו.
2. וכן פסק בית יוסף, בדיק הבית יו"ד סו"ס שכד; כן פסק שו"ע, יו"ד סי' רכח סעי' מב, בנוגע לדין צדקה.
3. כע"ז ראה בדברי הר"ן, נדרים פה ע"א ד"ה ומהא, שכתב: 'ואע"פ שאיסור שבו הלך ע"י שאלה, קניין ממנו של זה אינו בטל'. וכ"כ הריטב"א להל' נדרים להרמב"ן, דף כה ע"ב מדפי הרי"ף: 'מכיון דאתי לידיה זכה ביה לגמרי והוה ממנויה גמור ולא מצי ישראל לאתשול עליה'; שו"ת בית הלוי, ח"א סי' כז אותיות ד-ה; אבי עזרי, הל' תרומות פ"ד הי"ז.
4. ראה: שו"ת הלכות קטנות, ח"א סי' קמד: 'שאלה: חלה שבאה לידי כהן אי מצי לשיולי עלה. תשובה: לא ירצה הכהן. אבל אם ירצה מתירין לו לכהן דממונו הוא'.

א. אפשר לפרש שדברי הרא"ש מתייחסים למעשה הנתינה של המפריש, 'כיון דיצאה מרשות ישראל וקיים בה מצוות נתינה', לאמור כבר נעשה מעשה וזה מונע ממנו להישאל. וכעין זה מצאנו בדברי הש"ך⁵ שפירש את הטעם שאין שאלה מועילה בהקדש הבא לידי גזבר, מחמת שלא יכול הדיבור לבטל את מעשה הנתינה.⁶ לפי זה כל עוד לא השלים האדם את המצווה בנתינת התרומה לכוהן הרי שלא נגמר המעשה ויכול להישאל מדין 'אתי דיבור ומבטל דיבור', אך כשהגיעה התרומה לכוהן אינו יכול להישאל עליה כי אין הדיבור מבטל מעשה נתינה.

ובנד"ד שמדובר בכוהן שמפריש צ"ע אם יש מעשה נתינה בכוהן המפריש לעצמו המונע ממנו להישאל.

הרמב"ם⁷ והרמב"ן נחלקו ביחס שבין הפרשה לנתינה בתרומות, מעשרות וחלה, האם מדובר על מצווה אחת או על שתי מצוות נפרדות. לדעת הרמב"ם הפרשה והנתינה הן מצווה אחת, ואין למנות כל אחד מפרטי המצווה כמצווה בפני עצמה.

אולם, הרמב"ן⁸ סובר שמדובר על ב' מצוות נפרדות, מצוות הפרשה ומצוות נתינה לכוהן.⁹ לדעת הרמב"ן שהתורה לא חייבה את הכוהן בנתינת התרומה או החלה, יכול הוא להישאל על הפרשתו. ולכאורה הוא הדין לדעת הרמב"ם, לא חלה על הכוהן מצוות נתינה,¹⁰ וכן הבין הרמב"ן לדעתו, וכך כתב:

הרי הכהנים עצמם מפרישים תרומה ומעשרות ומברכים ג"כ עליהם... ואילו לא היה במצווה אלא הנתינה בלבד, היו הם פטורים מזה.

אולם, בדעת הרמב"ם שמנה את מצוות הפרשה למצווה ואת הנתינה לכוהן בתור פרט מדיני המצווה, נראה שגם כוהן המפריש תרומה לעצמו חייב להשלים פרט זה של המצווה – הנתינה.¹¹ ולפי זה יש לומר הגם שאינו מחויב לבצע מעשה נתינה, אך בעצם הימצאות החלה והתרומה אצלו מתקיימת מצוות הנתינה. וכן נראה מדברי 'לב שמח' (ספר המצוות, שורש יב):

מה שמפרישין ונותנין אותם לעצמן חשובה אותה הנתינה כאילו יתנוה לכהנים אחרים ומתקיימת מצוותם בכך.

5. ש"ך, חו"מ סי' רנה ס"ק ו ד"ה ולפי.
 6. וכן ביארו דין זה יד המלך, ח"א קונטרס כל נדרי וכל שבועה, ד"ה גם מה; שו"ת משפט כהן, סי' לט; חזו"א, יו"ד סי' קנג ס"ק ו; חזו"א תמורה סי' לד ס"ק ה.
 7. רמב"ם, ספר המצוות, שורש יב; מצווה קלג.
 8. רמב"ן, השגות לספר המצוות, שורש יב.
 9. תוספות רי"ד, קידושין נח ע"ב ד"ה חיטה; מהר"צ חיות, גיטין כ ע"א ד"ה תוד"ה דלמא, שההפרשה מפקיעה איסור טבל, ומספיקה בשביל כך חיטה אחת, ואילו הנתינה לכוהן באה מהווה את מצוות הנתינה המצריכה נתינה חשובה; כ"כ מהר"ם חלאווה, פסחים לב ע"ב ד"ה ואין; שו"ת נודע ביהודה, תניינא יו"ד סי' רא. ראה עוד באריכות בדברי משנה למלך, הל' מתנו"ע פ"ו ה"ז.
 10. כן למד בדבריו מגילת אסתר, ספר המצוות שורש יב.
 11. בשאלה זו, האם כוהן המפריש לעצמו אין עליו מצוות נתינה כלל, או שמא חייב הוא לקיים מצוות נתינה אך מתבטאת היא בהשאת התרומה או החלה לעצמו, ראה גם: גליוני הש"ס, פסחים מו ע"ב ד"ה שם רש"י; אפיקי ים, ח"ב סי' יב, שהסתפקו בכך.

ולפי זה היה מקום לומר שכיוון שהכוהן מחויב במעשה הנתינה, שוב אינו יכול להישאל על התרומה כי 'לא אתי דיבור ומבטל מעשה'. ואמנם מסתבר שאף שיש לכוהן חובת נתינה הוא אינו מחויב במעשה נתינה ממש. לכן אין כאן מעשה המונע את יכולת השאלה מדין 'לא אתי דיבור ומבטל מעשה'.

ב. אך אפשר להסביר את דברי הרא"ש באופן שונה. הוא אינו מתמקד ביחס בין המעשה לדיבור, אלא לדעתו כשהתרומה הגיעה ליד כוהן נחשב כהשלמת הנדר. אפשר להישאל על תרומה, חלה והקדש כל זמן שיש לנשאל שייכות בדבר, ולכן הוא יכול לחזור בו מנדרו. אך כאשר האדם השלים את נדרו, אין לו בו עוד שייכות לבטלו. יסוד זה מובע בדברי הבבלי שבועות (כז ע"ב):

'אמר רבא: נשבע על ככר ואכלה, אם שייר ממנה כזית - נשאל עליה, אכלה כולה - אין נשאל עליה'.¹²

טעם הדבר הוא¹³, ששאלה שייכת כל עוד לא נגמר הנדר ויש שייכות לנודר בנדר, אך כשהתקיים הנדר לגמרי שוב אין שייכות וזכות לנודר לבטלו למפרע. לכן, כל זמן שלא הגיעה התרומה לידי הכוהן, ומחויב הבעלים לקיים בה מצוות נתינה, הוא יכול להישאל עליה.¹⁴ אולם, כאשר נתן את התרומה ליד הכוהן, נמצא ששוב אין לו זכות ושייכות בתרומה זו ולכן אינו יכול להישאל עליה.¹⁵ ובנד"ד כאשר הכוהן עצמו מפריש חלה והתערבה בעיסה, יכול הוא להישאל עליה כי עדיין יש לו זכות ושייכות בה.¹⁶

1. דעת ה'נודע ביהודה'

ה'נודע ביהודה'¹⁷ מבאר את הטעם שלא ניתן להישאל על תרומה המצויה ביד כוהן, כי יסוד השאלה הוא שהנודר אומר 'אילו ידעתי כך וכך אזי לא הייתי נודר'. גם אם הנשאל משקר בדבריו והיה נודר מכל מקום, עדיין מועילה השאלה שלו בפני החכם, שכן זה אינו צריך לחשוך אותו בשקר. אולם, כאשר נתן את התרומה לכוהן 'אין הכהן מחויב להאמינו

12. ראה: גידולי הקדש, יו"ד סי' שכג ס"ק ו; דברות משה, שבת סי' יא ענף ה עמ' קמט, שהביאו ראייה זו לביאור הטעם שלא מועילה שאלה בתרומה הבאה ליד הכוהן.

13. כן ביאר שו"ת קהלות יעקב, ח"א סי' ח עמ' 14.

14. כעין דברי הבבלי חולין, מא ע"א: 'כיון דקניא ליה לכפרא, כדידיה דמיא'; תוספות, כריתות יג ע"ב ד"ה ארבע, שניתן להישאל על הקרבן עד לאחר זריקת דמים, משום שהזריקה היא המכפרת וכל זמן שלא נזרק דמו עדיין יש לו זכות כפרה בקרבן והוא בעליו ושפיר מצי להישאל עליו.

15. הסבר זה שונה מההסבר הקודם בדברי הרא"ש המתבסס על דברי הש"ך. לדעת הש"ך, לאחר שהגיע ההקדש ליד הגזבר, לא ניתן להישאל עליו מחמת שאין דיבור יכול לבטל המעשה. אך לביאור זה גם לאחר שהגיע ההקדש ליד הגזבר ניתן להישאל עליו כל עוד לא הייתה שחיטה וזריקת דמים, כדברי התוספות, כריתות יג ע"ב ד"ה ארבע, הסובר שניתן להישאל על קדשים שבאו ליד הגזבר כל עוד לא נשחטו ונזרק דמם; ראה שביארו כך שו"ת חתם סופר, ח"ב יו"ד סי' רמג; מהרי"ט אלגאזי, בכורות פ"ד אות לה ס"ק א ד"ה וראיתי; כלי חמדה, פרשת ראה, עמ' 128.

16. הן זכות ממונית, כדברי המשנה קידושין, פ"ב מ"י: 'המקדש בתרומות ובמעשרות... הרי זו מקודשת'. והן זכות של מצווה המשייכות אותו לדבר, כמבואר בבבלי פסחים, עב ע"ב, שאכילת תרומה נקראת עבודה, וכדברי הרמב"ם, תרומות פט"ו הכ"ב.

17. נודע ביהודה, תניינא יו"ד סי' קנד; דבריו הובאו בשו"ת תשובה מאהבה, ח"ג סי' שעט; פתחי תשובה, יו"ד סי' רנח ס"ק ט.

ולהחזיר לו', ולכן לא מועילה שאלה לאחר שהגיעה התרומה או החלה ליד הכוהן. נראה, שיסוד דבריו נעוץ בדין נאמנות,¹⁸ שאדם נאמן להישאל על התרומה כל עוד היא בידו ונאמן לומר שנדר בטעות. אך כשהתרומה כבר הגיעה ליד הכוהן, אין הוא נאמן על דבר שאינו בידו.¹⁹ לפי זה בנד"ד כשהכוהן הפריש בעצמו את החלה וזו התערבה בעיסה, הוא יכול להישאל עליה כי הוא נאמן בדבר שבידו.

לסיכום, הבאנו ארבעה טעמים מדוע אין השאלה מועילה לאחר שהגיעה התרומה או החלה לידי הכוהן: א. שאלה מועילה להפקיע איסור אך אין בכוחה להפקיע ממון. לכן אחר שהכוהן זכה בחלה ובתרומה, הרי זה ממונו, ואין השאלה מפקיעה את ממונו. ב. מעשה הנתינה של המפריש אינו יכול להתבטל באמצעות דיבור. ג. לאחר שהתרומה או החלה הגיעו ליד הכוהן, אזי נשלם הנדר ואין מועילה שאלה. ד. אין המפריש נאמן אז, כי אינו בידו. לכל הטעמים הללו עולה, שכוהן המפריש חלה לעצמו והתערבה בעיסה, יכול להישאל עליה.

ב. דעת ר' אליעזר ממיץ

הרא"ש בפירושו (נדרים נט ע"א ד"ה בתרומה) הביא את דעת ר"א ממיץ בביאור דברי הבבלי:

בתרומה ביד כהן עסקין דלא מצי מיתשיל עלה: דלא מצי למיתשיל עלה שהרי לא קרא עליה הוא שם תרומה.

וביאר הרא"ש: 'משמע, דאכהן קאי אבל ישראל שהפרישה מצי מיתשיל עלה'. לדבריו, הכוהן אינו יכול להישאל על התרומה או על החלה לאחר שהם הגיעו לידי, כי הוא אינו זה שהפריש וקרא שם תרומה. אך ישראל הנותן לכוהן יכול להישאל גם לאחר שהתרומה היא ביד הכוהן, שכן הוא קרא עליה שם תרומה.²⁰ הרמב"ם²¹ פסק שהמפריש תרומות ומעשרות יכול להישאל עליהם ולא הזכיר בדבריו אם התרומה ביד הכוהן או

18. ראה לך שמדובר על דין נאמנות, ראה: גיליוני הש"ס, נדרים נט ע"א, שהביא ראה לדברי הנוב"י משו"ת התשב"ק, ח"א סי' קנה, שכתב שהנודר נאמן לומר שהיה אנוס בעת נדרו מטעם שאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים, כמו שנדר ניתר בשאלה ולא חוששים שמא משקר בחרטתו. והוסיף על דבריו בהקשר לנידון: 'ולפי"ז לעניין להוציא ממון מכוהן שלא שייך הך שאדם נאמן על עצמו, שפיר לא מהימנין ליה לומר שמתחרט'; שו"ת ושב הכהן, סי' פה, שביאר שהוא מדין נאמנות.

19. בביאור זה הנשען על דין נאמנות מתיישבת קושיית קרן אורה, נדרים נט ע"א, עיי"ש.

20. ראה: ברכי יוסף, סי' קצו ס"ק ז ד"ה ועל דרך, שכתב שכן סבור שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, דפוס פראג, סי' של. וראה כלי חמדה, פרשת מטות, עמ' 252 ד"ה וד' הגאון, שהתנה זאת בהסכמת הכוהן מחמת שמ"מ ממונו הוא.

21. רמב"ם, הל' תרומות פ"ד הי"ז.

לא. לאור זאת כתבו הפוסקים,²² שיכול ישראל המפריש להישאל על תרומה שהגיעה ליד הכוהן, כי הוא אשר קרא לה שם תרומה, כשיטת ר' אליעזר ממיץ.²³

מסקנה

לאור כל האמור, נראה שכוהן המפריש חלה לעצמו והתערבה בעיסה שאין בה כדי שיעור ביטול, יכול להישאל על החלה.

22. כס"מ, הל' תרומות פ"ד הי"ז, בפירושו הראשון; מהר"י קורקוס, שם; שו"ת נודע ביהודה, תניינא יו"ד סי' קמט; שם סי' קנד; שו"ת מוצל מאש, סי' יט; שו"ת עונג יו"ט, סי' צא; ערוך השולחן, הל' תרומות סי' סה סעי' ח, בפירושו הראשון.

23. בדעת השו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' מח, שכתב כלשון הרמב"ם, כתבו הגר"ש קלוגר, שו"ת האלף לך שלמה, יו"ד סי' רצא; שו"ת טוב טעם ודעת, ח"ד סי' שלא אות מח; יקר הערך, ערכין ד ע"א ד"ה ובכך, שסובר שיכול ישראל המפריש להישאל על תרומה שהגיעה ליד הכוהן, מחמת שהוא קרא לה שם תרומה, כשיטת ר"א ממיץ.

אולם, הבית יוסף, בדק הבית, יו"ד סו"ס שכד, כתב בשם ארחות חיים שלא מועילה שאלה כשהגיעה התרומה ליד הכוהן, וכן כתב בשולחן ערוך, יו"ד סי' רכח סעי' מב; סי' רנח סעי' ו, ביחס לדין צדקה. ולפיכך כתב שו"ת יביע אומר, ח"א יו"ד סי' כא אות ח, ש'נראה עיקר בדעת מרן כמו"ש בבדק הבית, דלא מהני שאלה כשבאה ליד כהן. וכ"כ יקר הערך, ערכין ד ע"א, בפירושו השני.